

عبدالحمیدی، حسین،

تساهل و تسامح از دیدگاه قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) / حسین عبدالحمیدی. - قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات، ۱۳۹۱.
۳۲۸ ص. (انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)؛ ۹۷۵؛ کلام و عقاید؛ ۹۸).

ISBN: 978 - 964 - 411 - 755 - 8

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. ۲۹۰ - ۲۸۱ و همچنین به صورت زیر نویس.

۱. تساهل. ۲. تساهل دینی. قرآن و روایات. ۳. تسامح. الف. عنوان.

BR ۱۶۱۰ / ۴۲۵۵

تساہل و تسامح

از دیدگاه قرآن و اہل بیت علیہم السلام

www.ketab.ir

حسین عبدالحمیدی

انتشارات مؤسسہ آموزشی و پژوهشی امام خمینی (مدظلہ العالی)

۱۳۹۱

شماره ردیف ۹۷۵
شماره موضوعی کلام و عقاید- ۹۸
۱۲۹۱-۳۱

■ تساهل و تسامح از دیدگاه قرآن و اهل بیت علیهم السلام

- مؤلف: حسین عبدالمحمدی
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله
- چاپ: نگارش
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۱
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۵۶۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
تلفن و نمابر: ۰۲۵۱-۷۷۴۲۳۲۶

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۰۲۵۱-۲۱۱۳۶۲۹

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

شابک ۸-۷۵۵-۴۱۱-۹۶۴-۹۷۸

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه معاونت پژوهش
۱۵	 پیشگفتار
	فصل اول: مبانی تساهل و تسامح در فرهنگ غرب و ارزیابی آن از دیدگاه اسلام
۲۱	 ۱. مفهوم‌شناسی تساهل و تسامح
۲۱	 معانی لغوی
۲۲	 معنای اصطلاحی
۲۴	 ۲. مبانی تساهل و تسامح در فرهنگ غرب
۲۴	 الف) مبانی معرفت‌شناختی
۲۵	 تساهل اخلاقی و نسبیت شناخت
۲۶	 پلورالیسم دینی و نسبیت شناخت
۲۸	 ب) مبانی انسان‌شناختی
۲۹	 ج) مبانی هستی‌شناختی
۳۰	 ۳. ارزیابی مبانی تسامح و تساهل در فرهنگ غرب از دیدگاه اسلام
۳۰	 الف) نسبیت معرفت از دیدگاه اسلام
۳۲	 پلورالیسم دینی از دیدگاه اسلام

- ب) اومانيسم از دیدگاه اسلام..... ۳۴
- ج) مبنای هستی‌شناختی تساهل از دیدگاه اسلام..... ۳۵
- نتیجه..... ۳۶
۴. رابطه تعالیم اسلام و موارث لیبرالیسم با تساهل..... ۳۷
- تعریف اسلام و لیبرالیسم..... ۳۷
- دو تفاوت مهم اسلام و لیبرالیسم..... ۴۰
- الف) گستره قلمرو دین..... ۴۰
- شیوه‌های تعیین قلمرو دین..... ۴۰
۱. رویکرد برون‌دینی..... ۴۰
- نقد و بررسی..... ۴۱
۲. رویکرد درون‌دینی..... ۴۲
- قلمرو دین از دیدگاه کتاب و سنت..... ۴۳
- ب) حیات معنوی..... ۴۷

فصل دوم: موارد تساهل و عدم تساهل در اسلام و پیامدهای آن

- درآمد..... ۵۷
۱. انعطاف‌ناپذیری و عدم تساهل در برنامه‌های دینی..... ۶۱
- ضرورت احترام به عقاید صحیح دیگران..... ۷۰
- دلایل انعطاف‌ناپذیری در اصول و برنامه‌های دینی..... ۷۲
- الف) مستدل و برهانی‌بودن اصول اسلامی..... ۷۲
- ب) احیای حق، مدیون‌پایداری در اصول..... ۷۴
- ج) جبران‌ناپذیری زیان تساهل در اصول و برنامه‌های دینی..... ۷۶
- سخن موافقان تساهل در برنامه‌های دینی..... ۷۹
- پیامدهای سوء تساهل در اصول و برنامه‌های دینی..... ۸۰
- الف) تحیر و سرگردانی در صراط‌های غیرمستقیم..... ۸۳

قرائت‌های مختلف دینی زمینه‌ساز تحیر و سرگردانی.....	۸۷
ب) آسیب‌دیدن فرهنگ دینی.....	۹۲
ج) آسیب‌دیدن امنیت و استقلال ملی.....	۹۳
د) حاکمیت یافتن اندیشه‌های غیردینی.....	۹۹
۲. عدم تساهل در حدود الهی.....	۱۰۲
معنای عدم تساهل در حدود الهی.....	۱۰۲
غیرت دینی یا تعصب ممدوح.....	۱۰۳
پاسداری از حدود الهی با امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۰۶
امر به معروف و نهی از منکر یا نظارت عمومی.....	۱۱۱
رابطه تقوا و امر به معروف و نهی از منکر.....	۱۱۲
لزوم اذن امام علیه السلام در اعمال قدرت.....	۱۱۴
تفاوت امر به معروف و نهی از منکر با مبارزه با بدعت.....	۱۱۴
حدود الهی و حکومت اسلامی.....	۱۱۶
حکومت اسلامی؛ حافظ حدود الهی.....	۱۱۹
وظیفه حکومت اسلامی در برابر مروجان ابتدال.....	۱۲۰
پیامدهای تساهل در حدود الهی.....	۱۲۳
الف) دگرگونی ارزش‌های اسلامی.....	۱۲۴
زمینه‌های دگرگونی ارزش‌ها.....	۱۲۶
۱. از بین رفتن قبح گناه.....	۱۲۶
۲. گرایش به فرهنگ غیراسلامی.....	۱۲۶
۳. ناپسند شمردن پایبندی به ارزش‌ها.....	۱۲۷
حدیثی هشداردهنده.....	۱۲۷
ب) مسلط شدن اشرار.....	۱۲۸
ج) سلب برکت‌های الهی.....	۱۳۱

- ۱۳۲ (د) هلاکت و عذاب الهی
- ۱۳۵ (ه) فروپاشی نظام خانواده
۳. عدم تساهل در عدالت اجتماعی و حقوق مردم ۱۳۵
۴. عدم تساهل با غارتگران بیت المال ۱۴۱
- قاطعیت در برابر اخلاصگران امنیت اجتماعی ۱۴۵
- کیفر اخلاصگران امنیت اجتماعی ۱۴۹
۵. عدم تساهل با توطئه‌گران برای براندازی نظام اسلامی ۱۵۱
- نبرد علی (ع) با ناکثین ۱۵۲
- نبرد علی (ع) با قاسطین ۱۵۳
- نبرد علی (ع) با خوارج ۱۵۵
- سرقه؛ اخلاص در امنیت ۱۵۸
- ارتداد؛ اخلاص در امنیت فکری و فرهنگی ۱۵۹
- برخورد پیامبر (ص) با مرتدان ۱۶۲
- سب پیامبر (ص)؛ گناهی نابخشودنی ۱۶۳
- قاطعیت در برابر ستمگران ۱۶۴
- پیامدهای تساهل در حقوق مردم و عدالت اجتماعی ۱۶۹
۶. تساهل در حقوق شخصی ۱۷۰
- ترجیح تسامح و مدارا در حقوق شخصی ۱۷۴

فصل سوم: تساهل و تسامح در روابط مسلمانان با غیرمسلمانان

- درآمد ۱۸۳
۱. تساهل در مقام دعوت به دین ۱۸۸
۲. تساهل در مقام گفت‌وگو و مناظره ۱۹۴
۳. مقررات عمومی اسلام درباره غیرمسلمانان ۲۰۱
- الف) رعایت عدالت در حق همه انسان‌ها ۲۰۲

ب) احسان به مخالفان غیرمعاند	۲۰۴
ج) رعایت عهد و پیمان با غیرمسلمانان	۲۰۵
د) رعایت حقوق اجتماعی و انسانی غیرمسلمانان	۲۰۶
هـ) اهانت نکردن به مقدسات غیرمسلمانان	۲۰۸
و) پیروی نکردن از کفار	۲۰۹
ز) نپذیرفتن ولایت کفار	۲۱۰
ک) اعتماد نکردن به کفار	۲۱۳
۴. همزیستی مسالمت آمیز با اهل کتاب و مشرکان غیرمعاند	۲۱۴
همزیستی با اهل کتاب	۲۱۴
گروه اول	۲۱۵
گروه دوم	۲۱۵
گروه سوم (صلح در غزوه خیبر)	۲۱۶
همزیستی با مشرکان معاهد	۲۱۷
جنگ با محاربان و معاندان	۲۱۹
هدف از جنگ و جهاد در اسلام	۲۲۵

فصل چهارم: پاسخ به شبهات و پرسش‌ها

۱. روایات سهله و سمحه در اسلام چگونه با عدم تساهل سازگار است؟	۲۳۳
۲. آیا تمدن اسلامی محصول تساهل مسلمانان است؟	۲۳۴
۳. تساهل پیامبران با ستمگران به چه معناست؟	۲۴۱
۴. آیا مدارای اولیای الهی با دشمنان نشان نشانه تساهل با مخالفان نیست؟	۲۴۲
۵. آیا جهاد و اجرای حدود، از مصادیق خشونت مذموم است؟	۲۴۳
۶. آیا انعطاف‌ناپذیری در برنامه‌های دینی موجب اختلاف‌های اجتماعی نمی‌شود؟	۲۴۷
۷. آیا رفتار پیامبر ﷺ با مشرکان در فتح مکه مؤید ضرورت تساهل با مخالفان نیست؟	۲۵۰
۸. آیا عدم تساهل با افرادی که حدود الهی را رعایت نمی‌کنند، محدود ساختن ...	۲۵۱

❖ ۱۰ تساهل و تسامح از دیدگاه قرآن و اهل بیت (ع)

۹. آیا نداشتن تساهل با اندیشه‌های مخالف سبب بالنده‌نشدن اندیشه اسلامی نیست؟ ... ۲۵۴
۱۰. روش برخورد اهل بیت (ع) با معاندان چگونه بوده است؟ ... ۲۵۷
- الف) تحقیر مخالفان ۲۵۸
- ب) لعن و نفرین مخالفان ۲۶۰
- ج) قطع رابطه ۲۶۰
- قطع رابطه با مخالفان ۲۶۱
۱. قطع رابطه با مخالفان سیاسی ۲۶۱
۲. قطع رابطه با مخالفان فکری و فرهنگی ۲۶۳
- د) حذف فیزیکی و جنگ ۲۶۵
۱۱. چرا برخی امامان (ع) در برابر ناقضان حدود الهی و خلفای جور مقاومت ... ۲۶۶
- تقیه و اقسام آن ۲۶۷
- الف) تقیه خوفی ۲۶۷
- ب) تقیه کتمانی ۲۶۸
- ج) تقیه مداراتی ۲۶۹
- نتیجه ۲۷۰
۱۲. آیا غیرت دینی برابر با عصیبت مذموم است؟ ۲۷۱
۱۳. آیا خشونت‌هایی مانند قصاص و تعزیرات با کرامت انسانی سازگار است؟ ۲۷۲
- فلسفه قصاص ۲۷۳
- فلسفه حدود و تعزیرات ۲۷۷
- منابع ۲۸۱
- فارسی ۲۸۱
- انگلیسی ۲۹۰
- نماینه‌ها ۲۹۱

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جانم که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نباخته اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگونسار این بالا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام دار کوشش های خالصانه و پایان ناپذیر حرکت جویانی است که در عرصه نظر و عمل، کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ و جانشینان برحق و گرامی او ﷺ، برجسته ترین است.

دانشمندان نام آور شیعه رسالت خطیر و بی نظیر خویش را بهره گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت گریز دانسته و در این راه دیده ها سوده و جان ها فرسوده اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار

آثار نوشتاری و دیداری و به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت افزاری و نرم افزاری در عرصه های گوناگون برای سیطره بر جهان می کوشند، رسالت حقیقت خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به ویژه عالمان دین، بس عظیم تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش های اسلامی می درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش هایی چشمگیر کرده، گام هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده اند، و می کوشند تا با فعالیت های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین المللی باز یابند. ولی در قلمرو پژوهش های علوم اجتماعی و انسانی تلاش های دانشمندان این مرزوبوم آن گونه که شایسته نظام اسلامی است، به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده اند. در این زمینه، کمتر می توان رد پای ابتکارات و به ویژه خلاقیت های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و رسیدن به منزلت مطلوب، راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این روی، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه های دینی و سازمان دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها، از مهم ترین اهداف اولویت های مؤسسات علمی به ویژه مراکز پژوهشی حوزه های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت های بی دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت الله خامنه ای مد ظله العالی - از آغاز تأسیس براساس سیاست ها و اهداف ترسیم شده از سوی حضرت آیت الله محمدتقی مصباح یزدی حامت برکاته - به امر پژوهش های علمی و دینی اهتمام

داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو تساهل و تسامح که با تلاش پژوهشگر ارجمند، حجت‌الاسلام آقای حسین عبدالحمیدی نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده بررسی موارد تساهل و عدم تساهل از دیدگاه قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام و روشن‌سازی این مطلب است که اسلام در چه مسائلی و با کدام معیار، تساهل و تسامح را جایز می‌داند و در چه مواردی آن را ناپسند می‌شمارد. معاونت پژوهش از مؤلف محترم و جناب حجت‌الاسلام آقای دکتر سیدابراهیم حسینی که با مطالعه و ارائه نظرهای سودمندشان بر تقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعالی خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام